

بسم الله الرحمن الرحيم

نقش مادر در ارتباط و تعامل بین اعضای خانواده

استاد راهنما: خانم زهرا انجیدنی

زینب قاسمی، رعنا موسوی، ندا واثقی نیا، پریسا نبوتی

حوزه علمیه حضرت خدیجه سلام الله علیها پرند

استان تهران

چکیده

خانواده به عنوان نخستین و بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش تعیین‌کننده‌ای در سلامت روانی و اجتماعی انسان دارد. مادر به عنوان عضوی از خانواده، در ارتباط و تعامل میان اعضای خانواده تأثیر بسزایی دارد؛ امروزه بل تغییرات سبک زندگی و افزایش اختلاف‌های خانوادگی، پرداختن به نقش مادر در ارتباط و تعامل خانواده، ضرورت می‌یابد؛ این پژوهش به بررسی نقش مادر در سه حوزه‌ی، حل اختلافات خانوادگی، رشد اجتماعی فرزندان و ایجاد فضای همدلی و گفت‌وگو در خانواده، پرداخته است؛ منابع مورد استفاده شامل مطالعات روان‌شناسی، پژوهش‌های تربیتی، متون دینی است که دیدگاه‌های علمی و اخلاقی را پوشش می‌دهد؛ یافته‌ها نشان می‌دهد مادر با ایجاد دلبستگی ایمن، ترویج عفو و گذشت، تشویق به بیان احساسات و ایفای نقش الگویی، می‌تواند انسجام خانواده را تقویت کند و رشد اجتماعی فرزندان را بهبود بخشد؛ بنابراین، توجه به نقش ارتباطی و حمایتی مادر، راهکاری برای ارتقای کیفیت روابط خانوادگی است.

واژگان کلیدی: ارتباط، خانواده، مادر.

مقدمه

خانواده به عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش مهمی در شکل‌گیری شخصیت، ارزش‌ها و هنجارهای فرد دارد؛ در این میان، نقش مادر به دلیل ارتباط نزدیک و عمیق با فرزندان و مدیریت عاطفی خانواده، جایگاه ویژه‌ای دارد؛ در ساختار خانواده‌های ایرانی، مادر همواره محور محبت، همبستگی و انسجام میان اعضای خانواده بوده است، او نه تنها وظیفه مراقبت و پرورش فرزندان را برعهده دارد، بلکه به عنوان میانجی ارتباطی بین پدر و فرزندان، و حتی میان فرزندان با یکدیگر عمل می‌کند؛ با این حال، تغییرات اجتماعی و فرهنگی اخیر، از جمله افزایش نقش‌های اجتماعی و شغلی زنان، موجب تغییراتی در جایگاه سنتی مادر شده است.

مسئله مهم این است که با تغییر در ساختار خانواده و سبک‌های زندگی جدید، الگوهای ارتباطی نیز دچار تغییر شده‌اند؛ در برخی موارد، ضعف در تعامل موثر میان اعضای خانواده می‌تواند به بروز اختلاف، کاهش همبستگی و حتی آسیب‌های روانی - اجتماعی منجر شود؛ مطالعات نشان داده‌اند که مادران می‌توانند با شیوه‌های ارتباطی مثبت، همچون ابراز محبت، همدلی، شنیدن فعال و حل مسئله، روابط میان اعضای خانواده را بهبود بخشند؛ اما در شرایطی که این نقش به درستی ایفا نشود، ممکن است خانواده با چالش‌های متعددی مواجه گردد.

با توجه به اهمیت سلامت روانی و اجتماعی جامعه که ریشه در خانواده دارد، ضرورت بررسی جایگاه مادر در تعاملات خانوادگی بیشتر احساس می‌شود.

اهمیت این پژوهش از آن‌جا ناشی می‌شود که خانواده نخستین محیط رشد فرد است و نقش مادر در شکل‌دهی به روابط خانوادگی می‌تواند پیامدهای مثبت یا منفی گسترده‌ای داشته باشد؛ با توجه به افزایش نرخ طلاق، اختلافات خانوادگی و چالش‌های تربیتی در جامعه کنونی، پرداختن به عواملی که می‌توانند کیفیت روابط خانوادگی را ارتقا دهند، ضرورتی دوچندان دارد؛ شناخت نقش مادر در تعاملات خانوادگی می‌تواند به روان‌شناسان، مشاوران خانواده کمک کند تا برنامه‌های آموزشی و حمایتی مناسبی را طراحی و اجرا کنند؛ از سوی دیگر، نتایج این پژوهش می‌تواند در حوزه آموزش خانواده، مهارت‌های فرزندپروری و توسعه سبک‌های ارتباطی سالم میان اعضای خانواده نیز کاربرد داشته باشد.

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی نقش مادر در ارتباط و تعاملات میان اعضای خانواده است. این پژوهش تلاش دارد نشان دهد که چگونه رفتارها و سبک‌های ارتباطی مادران می‌تواند در حل اختلافات خانوادگی تاثیر بگذارد و مادر چگونه می‌تواند روابط اجتماعی فرزندان را بهبود بخشد، او چگونه می‌تواند با ایجاد فضای همدلی در خانواده و تشویق به گفت و گو بر روابط اعضای خانواده مستقیماً تاثیر بگذارد.

این پژوهش به سوالات زیر پاسخگو می باشد:

۱. نقش مادر در حل اختلاف خانوادگی چیست؟

۲. نقش مادر در رشد اجتماعی فرزند چیست؟

۳. مشارکت مادر در ایجاد فضای همدلی و گفت و گو در خانواده چگونه است؟

مطالعات مختلف در حوزه خانواده، همواره بر اهمیت نقش مادر به عنوان عامل پیوند دهنده اعضای خانواده تاکید داشته‌اند. تحقیقات روان‌شناسی رشد نشان می‌دهد که کیفیت رابطه مادر - فرزند تاثیر مستقیمی بر رشد اجتماعی و هیجانی کودک دارد. از جمله:

۱. پژوهش‌هایی که در این رابطه انجام شده «نقش مادر در بهبود روابط پدر و فرزندان» نوشته فاطمه السادات قدیر می باشد که عوامل بهبود روابط ارتباط بین پدر و فرزند را بررسی کرده از جمله ولایت پذیری، احترام به پدر و فرزند، مهربانی و محبت و ... است که در نهایت موجب تحکیم خانواده و رشد آن می شود؛ اما در این پژوهش به چگونگی نقش مادر رابطه با فرزندان و تاثیر او بر شکوفایی استعداد و آینده و رشد فرزندان را بررسی می کند.

۲. پژوهش «تداخل کار مادر در تربیت فرزندان» نوشته نگین خان احمد و حسن ثقفیان می باشد که به بررسی وظایف و مسئولیت های مادر و نقش مادر در تربیت فرزندان و در این میان تربیت عاطفی و جسمانی و اخلاقی می پردازد اما این پژوهش نه تنها نقش مادر را در رشد و تربیت کودک بررسی کرده بلکه نقش مادر در رابطه و تعامل فرزندان با یکدیگر هم‌چنین تاثیر او در رابطه فرزند و پدر پرداخته خواهد شد.

۱- نقش مادر در حل اختلاف خانوادگی

خانواده به عنوان کوچک‌ترین و درعین حال مهم‌ترین نهاد اجتماعی، نقش بنیادین در شکل‌گیری شخصیت و سلامت روانی انسان‌ها دارد؛ هر اندازه روابط درون خانواده مبتنی بر محبت، احترام و گفت‌وگو باشد، اختلاف‌ها کمتر به بحران تبدیل می‌شوند؛ اما تعارض خانوادگی امری اجتناب‌ناپذیر است که اگر به درستی مدیریت نشود، پیامدهای روانی و اجتماعی نامطلوبی به همراه خواهد داشت. در این میان، مادر به دلیل جایگاه عاطفی و تربیتی ویژه‌ای که دارد، می‌تواند نقشی کلیدی در حل و مدیریت اختلاف‌ها ایفا کند. پژوهش‌ها نیز نشان می‌دهد که آموزش مهارت‌های والدگری به مادران به طور مستقیم به کاهش تعارضات خانوادگی کمک می‌کند (خان‌آبادی، چوبداری، ۱۴۰۰، ص ۱۱۱).

برای نمونه، در برنامه‌های مبتنی بر آدلری، مادران می‌آموزند که چگونه با استفاده از گفت‌وگوی برابر، اختلاف‌ها را کاهش دهند و نسبت‌های سالم‌تر ایجاد کنند که در تحقیقات خان‌آبادی نشان داد این نوع آموزش‌ها، تعارض میان مادران و نوجوانان دختر را به میزان بسیاری کاهش داد.

۱-۱. جایگاه عاطفی و تربیتی مادر

مادر به‌عنوان نخستین منبع دلبستگی و امنیت روانی کودک، از همان سال‌های ابتدایی زندگی نقشی تعیین‌کننده در شکل‌گیری شیوه‌های ارتباطی و حل تعارض فرزندان ایفا می‌کند. اگر مادر توانایی مدیریت هیجان‌ها، شنیدن فعال و گفت‌وگوی سازنده را داشته باشد، نه تنها اختلاف‌های بین خود و فرزندانش کاهش می‌یابد، بلکه الگویی عملی برای سایر اعضای خانواده نیز فراهم می‌شود؛ بر اساس پژوهش خان‌آبادی، آموزش والدگری آدلری (گام) به مادران موجب بهبود رابطه مادر و فرزند و کاهش سطح تعارضات نوجوانان دختر شد؛ برای نمونه، در برنامه‌های مبتنی بر آدلری، مادران می‌آموزند که چگونه با استفاده از گفت‌وگوی برابر، به مسئولیت‌پذیری و پرهیز از تنبیه سخت‌گیرانه، اختلاف‌ها را کاهش دهند و نسبت‌های سالم‌تر ایجاد کنند و با حمایت عاطفی و پاسخ‌دهی مناسب به نیازهای فرزند، زمینه رشد عاطفی و اجتماعی او را فراهم می‌کنند؛ در نتیجه، مادران نقش مؤثری در تربیت و شکل‌گیری رفتارهای آینده فرزندان دارند. (همان، ص ۱۲۵-۱۲۹)

حضرت علیه السلام در نامه ای خطاب به فرزندش امام حسن علیه السلام علت این امر را این گونه بیان می کند
«أما قلب الحدث كالارض الخالية ما القى فيها من شيء قبلته فبادرتك بالادب قبل ان يقسو قبلك و يشغل لبك لتستقبل بجد رأيك ما قد كفك اهل التجارب بغيته و تجربته؛ چون قلب کودک مانند زمین خالی است که هر بذری در آن بکارند می روید، من تربیت تو را در کودکی و قبل از این که قلبت سخت و ذهنت مشغول شود، آغاز کردم تا تو به حقیقت آنچه را که اهل تجربه تو را از تجربه مجدد آن بی نیاز می سازند، بپذیری» (نهج البلاغه، نامه ۳۱)

۱-۲. نقش مادر در روابط همسری

تعارض بین زوجین بخش مهمی از اختلاف‌های خانوادگی است.
«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا ۖ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ ۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا»؛ ای اهل ایمان! برای شما ارث بردن از زنان در حالی که خوشایند شما نیستند [و فقط به طمع به دست آوردن اموالشان پس از مرگشان با آنان زندگی می کنید] حلال نیست. و آنان را در تنگنا و فشار مگذارید تا بخشی از آنچه را [به عنوان مهریه] به آنان داده اید پس بگیرید، مگر آنکه کار زشت آشکاری مرتکب شوند. و با آنان به صورتی شایسته و پسندیده رفتار کنید. و اگر [به علتی] از آنان نفرت داشتید [باز هم

با آنان به صورتی شایسته و پسندیده رفتار کنید[چه بسا چیزی خوشایند شما نیست و خدا در آن خیر فراوانی قرار می دهد.](نساء: ۱۹)

این آیه به رفتار شایسته و احترام‌آمیز در روابط زناشویی، اشاره می کند و به مردان توصیه می کند که حتی در صورت نارضایتی از همسران خود، از رفتارهای ناپسند و اجبار خودداری کنند و با آنان به طور شایسته رفتار کنند. در این راستا، مادران نقش بسزایی در ایجاد و تقویت روابط سالم و محترمانه در خانواده دارند؛ آنها با رفتارهای مثبت و شایسته، می توانند به فرزندان خود آموزش دهند که چگونه در روابط زناشویی خود با همسرانشان رفتار و از اصول اخلاقی و انسانی پیروی کنند؛ این امر به ویژه در تربیت نسل های آینده و ایجاد خانواده های سالم و پایدار موثر است؛ قرآن کریم در آیه ی «وَعَاشِرُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ» مردان را به خوش رفتاری با همسران توصیه می کند. (حسینی، محمد جعفری، ۱۴۰۲، ص ۲۷-۴۴)

۳-۱. توجه به نیازهای عاطفی فرزندان در اختلافات

در زمان بروز اختلافات خانوادگی، توجه به نیازهای عاطفی فرزندان و نقش مادر در ایجاد همدلی میان اعضای خانواده اهمیت ویژه ای دارد. مادر با ایجاد فضایی امن و محبت آمیز، می تواند به فرزندان کمک کند تا احساس امنیت کنند و در مواجهه با تنش های خانوادگی، واکنش های عاطفی مناسبی از خود نشان دهند (زارعی، حسنی، ۱۳۹۱، ص ۸).

مطالعات نشان می دهند که مادرانی که با فرزندان خود همدلی می کنند و به احساسات آنها توجه دارند، می توانند روابط مثبت تری با فرزندان خود برقرار کنند؛ این نوع تعاملات باعث می شود فرزندان در مواجهه با مشکلات، احساس حمایت و درک شوندگی داشته باشند و در نتیجه، در روابط اجتماعی خود نیز موفق تر عمل کنند (ویسی و دیگران، ۱۴۰۴، ص ۸)؛ در نظریه دلبستگی آمده، کودکی که در سال های ابتدایی زندگی تجربه امنیت و حمایت از عاطفی از سوی مادر داشته است، در نوجوانی و بزرگسالی کمتر دچار تعارض شدید و حل نشده می شود؛ این افراد در برخورد با اختلافات مشترک بیشتر نشان می دهند، زیرا الگوی ارتباطی مادرانه بر همدلی و پذیرش را درونی کرده اند (مازارچی، ۱۳۹۹، ص ۵۰)؛ قرآن کریم نیز بر اهمیت آرامش و محبت والدین نسبت به فرزندان تأکید دارد.

«وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُّعْرِضُونَ» و [باد کنید] زمانی که از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که جز خدا را نپرستید، و به پدر و مادر و خویشان و یتیمان و مستمندان نیکی کنید، و با مردم با خوش زبانی سخن گوید، و نماز را بر پا دارید، و زکات بپردازید، سپس همه شما جز اندکی [از پیمان خدا] روی گردانیدید؛ و شما [به طور عادت] روی گردان هستید.» (بقره: ۸۳)

از سوی دیگر، مادرانی که سبک فرزندپروری مهرورزانه و همراه با ابراز هیجانات مثبت دارند، زمینه ایجاد امنیت روانی و همبستگی را در خانواده فراهم می‌سازند. نبود گفت‌وگو و بیان آزادانه احساسات در خانواده، باعث بروز مشکلات ارتباطی و کاهش احساس امنیت اعضا می‌شود؛ در حالی که وجود محبت، احترام و فضایی برای ابراز احساسات، همدلی و انسجام بیشتری به همراه دارد (نظری، ۱۴۰۰، ص ۵۵).

۳_۳_ تشویق مادر به حل مسئله از طریق گفتگو

آموزش مهارت‌ها و شیوه‌های گفت‌وگو به مادران باعث افزایش همدلی و بهبود کیفیت روابط مادر-فرزند می‌شود؛ مادرانی که با مهارت‌های گفت‌وگو آشنا هستند، قادرند فضای امنی برای ابراز احساسات فرزندان خود فراهم کنند و ارتباط عاطفی مثبت میان اعضای خانواده را تقویت نمایند؛ این مهارت‌ها شامل شنیدن فعال، تأیید احساسات و پاسخ‌دهی حمایتی است که باعث می‌شود فرزندان اعتماد بیشتری به بیان هیجانات خود داشته باشند و روابط درون خانوادگی مستحکم‌تر شود. همچنین این مهارت‌ها زمینه را برای درک متقابل و کاهش تنش‌های خانوادگی فراهم می‌کنند و باعث می‌شوند اعضای خانواده در حل مسائل روزمره از طریق گفت‌وگو و مشارکت فعال، عملکرد بهتری داشته باشند (مجلسی‌آذر و دیگران، ۱۳۹۸، ص ۲۳۳).

«وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ؛ و هنگامی که لقمان به پسرش گفت در حالی که او را پند می‌داد: ای پسرک من! به خدا شرک نوز، که شرک ستمی بزرگ است.» (لقمان: ۱۳)

در این ایه لقمان با خطاب محبت‌آمیز «یا بُنَيَّ» (پسر من!) گفت‌وگو را آغاز می‌کند. این نشان می‌دهد تربیت باید با محبت و گفت‌وگوی نرم باشد.

آموزش مهارت‌های حل مسئله به مادران تاثیر مستقیمی بر روند خانوادگی و شیوه‌های فرزندپروری دارد مطالعه‌ای نشان داد که مادرانی که مهارت حل مسئله را به خوبی یاد گرفته‌اند، توانسته‌اند تعارضات و مشکلات خانوادگی را با استفاده از گفت‌وگو مدیریت کنند و روابط مادر-فرزند را بهبود ببخشند. این شیوه به مادران کمک می‌کند تا در مواقع اختلاف، راه‌های موثرتری برای حل مشکلات نشان دهند و اعضای خانواده را به مشارکت فعال در حل مسائل تشویق کنند (شکوهی یکتا و دیگران، ۱۳۹۵، ص ۳۵).

امام علی علیه السلام نیز می‌فرماید: «و هر که خودکامگی پیشه کند، به هلاکت رسد و هر که با مردم مشورت نماید، در خردشان شریک شده است.» (نهج‌البلاغه، حکمت ۱۶۱)

۳_۴_ الگو بودن مادر در رفتار همدلانه

الگو بودن مادر در رفتار همدلانه نقش مهمی در رشد اجتماعی و عاطفی کودک دارد. نتیجه پژوهش‌ها نشان می‌دهد کودکانی که با مادران خود رابطه عمیق و وابستگی ایمن‌تری دارند، در تعاملات اجتماعی همدلی بیشتری از خود نشان می‌دهند. این امر به دلیل این است که مادران با پاسخ‌دهی عاطفی و درک احساسات فرزندان، زمینه یادگیری غیرمستقیم رفتارهای همدلانه را برای آنان فراهم می‌کنند. (جمشیدی‌سیانکی و دیگران، ۱۴۰۳، ص ۵)

یافته‌های دیگر نشان داده است که تنظیم هیجان نقش میانجی‌گری را در ارتباط بین دلبستگی و همدلی ایفا می‌کند. هنگامی که مادر با مدیریت هیجانات خود و آموزش غیرمستقیم راه‌های کنترل احساسات، الگویی برای کودک ارائه می‌دهد، فرزندان نیز در موقعیت‌های اجتماعی واکنش‌های همدلانه‌تری نشان می‌دهند. (همان، ص ۱۲). همچنین، سن مادر می‌تواند شدت این رابطه را تعدیل کند؛ به این معنا که مادران جوان‌تر در مقایسه با مادران با سن بالاتر، اثر بیشتری بر رشد رفتارهای همدلانه کودک دارند (جمشیدی‌سیانکی و دیگران، ۱۴۰۳، ص ۱۵) و هرچه کیفیت دلبستگی بالاتر باشد، مهارت‌های اجتماعی و توانایی همدلی در کودکان افزایش می‌یابد. این امر به ویژه زمانی بیشتر به چشم می‌خورد که مادر در تعاملات روزمره با کودک از الگوهای عاطفی مثبت بهره می‌گیرد و حساسیت بیشتری به نیازهای روانی فرزند نشان می‌دهد (کدپور و دیگران، ۱۳۹۶، ص ۲۲).

مطالعاتی که به تعامل مادر-کودک و کنترل تلاش‌مند در کودکان پرداخته‌اند نیز بیان می‌کنند که رابطه مثبت و همدلانه مادر با کودک می‌تواند از طریق تقویت خودنظم‌دهی و کنترل هیجانات، منجر به افزایش همدلی شود. در این پژوهش‌ها دیده شده است که کودکانی که مادرهایشان تعامل گرم‌تری دارند، در مواجهه با دیگران رفتارهای همدلانه و وجدان‌مدارانه بیشتری نشان می‌دهند (همان، ص ۱۸). مادر در مقام الگو با رفتارهای عاطفی و همدلانه خود نقش مستقیم و غیرمستقیم در پرورش همدلی و رشد اجتماعی کودک خود دارد (امین آبادی، ۱۳۹۸، ص ۵۲)

نتیجه‌گیری

بررسی نقش مادر در تعاملات خانوادگی نشان می‌دهد که مادران به دلیل جایگاه عاطفی، تربیتی و ارتباطی خود، نقشی محوری در شکل‌گیری سلامت روانی و اجتماعی خانواده ایفا می‌کنند. یافته‌ها نشان داد که مادر به عنوان میانجی اصلی در روابط خانوادگی، می‌تواند نقش مهمی در حل اختلافات ایفا کند؛ او با بهره‌گیری از مهارت‌هایی همچون شنیدن فعال، گفت‌وگوی برابر و مدیریت هیجانات، قادر است از تبدیل اختلافات کوچک به بحران‌های بزرگ جلوگیری کند؛ همچنین مادر با رفتار حمایتی و همدلانه نه تنها از شدت تعارض میان همسر و فرزندان می‌کاهد، بلکه الگویی عملی برای دیگر اعضای خانواده فراهم

می‌آورد که فرزندان، با یادگیری آن رفتار شایسته آینده خود را بسازند؛ یکی دیگر از راه‌های حل اختلاف خانوادگی توجه به نیاز فرزندان است، اگر فرزندی در کودکی مورد حمایت مادر قرار بگیرد، در بزرگسالی روابط اجتماعی سالم‌تری را تجربه خواهد کرد؛ گفت و گوی باز، ابراز احساسات، تشویق و ایجاد فضای امن راهبردی برای حل اختلاف خانوادگی است، که مادر در صورت بکارگیری آنها، عاملی تعیین‌کننده در حفظ انسجام و پایداری خانواده محسوب می‌شود.

از سوی دیگر، رشد اجتماعی فرزندان بیش از هر چیز به ارتباط عاطفی مادر وابسته است؛ دلبستگی ایمن به مادر زمینه‌ساز شکل‌گیری اعتماد به نفس، همدلی و مهارت‌های اجتماعی در کودکان می‌شود؛ رابطه عاطفی مادر با کودک، زمینه‌ساز ایجاد دلبستگی ایمن می‌شود که خود عامل اصلی در شکل‌گیری اجتماعی، همدلی، مدیریت هیجانات در روابط است؛ کودکانی که از حمایت مادر برخوردار می‌شوند، اعتمادبه‌نفس بالاتری دارند و در بزرگسالی روابط موفق‌تری دارند؛ مادر در بازی‌های کودکانه به‌ویژه بازی‌های گروهی، می‌تواند مهارت‌هایی چون رعایت نوبت، همکاری، همدلی و حل اختلاف را به کودک بیاموزد؛ این تجربه‌ها نه تنها باعث تقویت مهارت‌های ارتباطی می‌شود، بلکه به کودک کمک می‌کند تا مفاهیم اجتماعی را به‌صورت عملی در زندگی روزمره تجربه کند؛ همچنین، ایجاد محیطی امن و حمایتی توسط مادر، به کودک فرصت می‌دهد تا احساس خود را بدون ترس از سرزنش یا تنبیه بیان کند؛ این محیط، نه تنها اعتمادبه‌نفس و خودکنترلی کودک را تقویت می‌کند، بلکه آن را برای مقابله با چالش‌ها و تعارض‌های اجتماعی آماده می‌سازد.

مادرها در ایجاد فضای همدلی و گفت‌وگو نقشی کلیدی دارند؛ آنها با عفو و گذشتی که در خانواده ترویج می‌دهند، باعث شده آرامش و آسایش در میان اعضای خانواده حاکم شده و روابط سالم‌تری با یکدیگر داشته باشند؛ انبیا به عنوان الگوی ما، در بعضی مواقع با روحیه بخششی که داشتند

، روابط خانوادگی خود را اصلاح می‌کردند؛ یکی دیگر از راه‌های ایجاد همدلی در خانواده، تشویق به بیان احساسات است؛ زمانی که مادر فضای امنی برای ابراز عواطف و نگرانی‌ها ایجاد می‌کند، فرزندان یاد می‌گیرند بدون ترس، احساسات خود را بیان کنند و از طریق گفت‌وگو به حل مسائل بپردازند. این رفتار، هم الگوی ارتباطی سازنده‌ای برای فرزندان ایجاد می‌کند و هم باعث افزایش امید، رضایت عاطفی و سلامت روانی در همه اعضای خانواده می‌شود؛ علاوه بر این، مادرهایی که با مهارت‌های گفت‌وگو و حل مسائل آشنا هستند از جمله، شنیدن فعال، پاسخ‌دهی حمایتی و مشارکت فعال، باعث شده اختلافات و تنش‌های خانوادگی کاهش یابد و روابط مستحکم‌تری میان خود تشکیل دهند؛ درنهایت، مادر با ایفای نقش الگویی در رفتارهای همدلانه، تأثیر مستقیم و غیرمستقیم بر رشد اجتماعی و عاطفی فرزندان دارد؛ کودکان از طریق مشاهده و تجربه رفتارهای مادر، مهارت‌های همدلی، کنترل هیجانات و روابط اجتماعی را می‌آموزند؛ بنابراین مادر به‌عنوان الگویی عملی، پایه‌های ارزش‌های انسانی و اجتماعی در فرزندان و تضمین‌کننده سلامت روابط خانوادگی و اجتماعی است.

فهرست منابع

*قرآن

*نهج البلاغه

۱. احمدپور ارجانی، مژگان؛ عارفی، راهب؛ عارفی، محمدمعین؛ خانواده و رشد اجتماعی کودک: پژوهشی در رابطه شیوه‌های فرزندپروری و سبک‌های دلبستگی با رشد اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی؛ چاپ اول، تهران: نشر راشدین، ۱۳۹۳ش.
۲. آرست، مژگان؛ «نقش مادر در تربیت فرزندان»؛ مجموعه مقالات کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۱۴۰۱ش.
۳. امین آبادی، زهرا؛ «رابطه خاطر خلق و دلبستگی مادر با مشکلات رفتاری فرزندان: نقش میانجی رابطه مادر-کودک»؛ فصلنامه تحقیقات روان‌شناختی، شماره ۱۳، ۱۳۹۸ش.
۴. پاینده، ابوالقاسم؛ نهج الفصاحه؛ جلد ۱، تهران: دنیای دانش، ۱۳۸۳ش.
۵. پرچم، اعظم؛ فتاحی سده، فاطمه؛ «بررسی رفتار انبیا در رشد و بالندگی خانواده (مورد مطالعه حضرت شعیب)»؛ همایش بین‌المللی روانشناسی و فرهنگ زندگی، ۱۳۹۵ش.
۶. جمشیدی‌سیانکی، مریم؛ مظاهری، محمدعلی؛ حیدری، محمود؛ «دلبستگی و همدلی در کودکان پیش‌دبستانی: نقش تنظیم هیجان و سن مادر»؛ فصلنامه خانواده‌پژوهی، شماره ۷۹، ۱۴۰۳ش.
۷. حسینی، سعید؛ محمد جعفری، رسول؛ «واکاوی مفهوم «معاشرت به معروف» در آیه ۱۹ سوره نساء و نقش آن در تکالیف حقوقی زوجین»؛ اسلام و مطالعات اجتماعی، شماره ۱۰۹، ۱۴۰۲ش.
۸. خان‌آبادی، مهدی؛ ایمانی مقدم، هما؛ درمان آدلری: نظریه و کاربری؛ چاپ اول، تهران: انتشارات روان، ۱۴۰۱ش.
۹. _____؛ چوبداری، عسگر؛ «اثربخشی آموزش والدگری آدلری (گام) بر کاهش تعارضات مادر - فرزندی در نوجوانان دختر»؛ مجله روانشناسی افراد استثنایی، شماره ۴۲، ۱۴۰۰ش.
۱۰. _____؛ زدواج و خانواده: مشاوره و درمان آدلری؛ چاپ سوم، تهران: انتشارات آوای نور، ۱۳۹۶ش.
۱۱. رضائیان، زهرا؛ «عوامل ایجاد همدلی میان اعضای خانواده»؛ تبلیغ و خانواده، شماره ۳، ۱۴۰۲ش.
۱۲. زارعی، اقبال؛ میرزایی، میترا؛ صادقی‌فرد، مریم؛ «ارائه مدلی جهت تبیین نقش مهارت‌های ارتباطی و مهارت‌های حل مسئله در پیشگیری از آسیب‌های روانی و اجتماعی با میانجیگری تعارضات خانوادگی»؛ فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، شماره ۴۷، ۱۴۰۰ش.
۱۳. زارعی، امین؛ حسینی، کاظم؛ «بررسی تأثیر خانواده بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان استان کرمانشاه»؛ موسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان، ۱۳۸۴ش.

۱۴. شریعتمداری، علی؛ روانشناسی تربیت؛ تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ ۱۸، ۱۳۸۵ش.
۱۵. شکوهی یکتا، محسن و دیگران؛ «تأثیر آموزش مهارت‌های حل مسئله به مادران بر شیوه‌های فرزندپروری و فرایندهای خانوادگی»؛ فصلنامه سلامت روان کودک و نوجوان، شماره ۱، ۱۳۹۵ش.
۱۶. غنی ئی، راحله و دیگران؛ «رابطه ساختاری ابراز هیجان در خانواده با امید به زندگی نوجوانان خانواده‌های کم‌درآمد»؛ پژوهش‌های روانشناسی مثبت، شماره ۳، ۱۴۰۱ش.
۱۷. فرخی، حسین؛ مصطفی‌پور، وحید؛ «راهکارهای اجرایی ایجاد همدلی در خانواده از منظر قرآن و معصومین»؛ بی تا.
۱۸. کدپور، پروین؛ صرامی، غلامرضا؛ اشعری، زهرا؛ «آزمون مدل ساختاری روابط وجدان و تعامل مادر-کودک؛ بررسی نقش واسطه‌ای کنترل تلاش‌مند در کودکان پیش‌دبستان»؛ فصلنامه شناخت اجتماعی، شماره ۱۳، ۱۳۹۷ش.
۱۹. _____؛ جوادی، محمدجعفر؛ قدمی، محبوبه؛ «بررسی رابطه بین کیفیت دلبستگی کودک-مادر با رشد مهارت‌های اجتماعی کودکان»؛ فصلنامه تحقیقات روان‌شناختی، شماره ۱۲، ۱۳۹۰ش.
۲۰. مازارچی، مریم؛ «تأثیر شخصیت مادر در تربیت اعتقادی کودک از منظر آیات و روایات»؛ فصلنامه پژوهش‌های اسلامی در تعلیم و تربیت، شماره ۴، ۱۳۹۹ش.
۲۱. مجلسی‌آذر، محمد مهدی؛ غفاری، خلیل؛ ناطقی، فائزه؛ «اثربخشی الگوی تربیتی والدین مبتنی بر مهارت گفت‌وگو در افزایش همدلی و ادراک رابطه والد-فرزند»؛ دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مشهد، شماره ۶، ۱۳۹۹ش.
۲۲. محمدی، سیف معصومه؛ «بازی و نقش آن در رشد اجتماعی کودک»؛ مجله پیام زن، شماره ۲۵۷، ۱۳۹۲ش.
۲۳. منصوری، زهره؛ نصیری، رقیه؛ «نقش تربیتی مادر بر فرزندان با ریشه بر آیات و روایات»؛ فصلنامه پژوهشنامه نوین فقهی حقوقی زنان و خانواده، شماره ۱۴، ۱۴۰۰ش.
۲۴. موجاویماننا، آسیه؛ ذبیحی، هاجر؛ «جایگاه و آثار عفو و بخشش در استحکام خانواده با تاکید بر آیات و روایات»؛ مطالعات تعلیم و تربیت با رویکرد اسلامی، شماره ۱، ۱۴۰۲ش.
۲۵. نظری، فرهاد؛ «پدر اقتدار و مادر مهر؛ نقش عاطفه در امنیت خانواده»؛ صیانت فرهنگی و سرمایه اجتماعی، شماره ۴، ۱۴۰۰ش.
۲۶. ویسی، شبنم و دیگران؛ «بررسی نقش والدین (با تاکید بر نقش مادر) در بازی‌های تقویت خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی»؛ همایش بین‌المللی روان‌شناسی علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، ۱۴۰۴ش.